

Prechod na klimaticky neutrálne hospodárstvo: Skúmanie sociálno-ekonomických vplyvov

Úvod

Prechod EÚ na klimaticky neutrálne hospodárstvo si vyžaduje čistú priemyselnú revolúciu. V tejto správe sa skúmajú potenciálne dôsledky takejto základnej sociálno-ekonomickej zmeny na rôzne európske regióny a skupiny obyvateľstva z prognostického pohľadu. Zistenia výskumu sú prezentované spolu s politickými usmerneniami týkajúcimi sa opatrení na dosiahnutie spravodlivého prechodu, pri ktorom sa pamätá na všetkých.

Politické súvislosti

Prijatím európskeho právneho predpisu v oblasti klímy (jún 2021) sa EÚ zaviazala dosiahnuť klimatickú neutralitu do roku 2050 s cieľom znížiť emisie skleníkových plynov aspoň o 55 % (v porovnaní s úrovňami z roku 1990) do roku 2030. Na dosiahnutie tohto cieľa bude potrebná zásadná transformácia energetických, dopravných a výrobných systémov. To bude mať vplyv na hospodárstva, spoločnosti, územia a ľudí. Na dosiahnutie spravodlivých výsledkov pre ľudí v EÚ a zabezpečenie verejnej podpory transformácie bude nevyhnutné opätovné nastavenie pracovnoprávných vzťahov a širších sociálno-ekonomických politík. Ruská vojna na Ukrajine a z toho vyplývajúca energetická kríza povzbudili vlády k tomu, aby urýchlili prechod od závislosti od dovážaných fosílnych palív. EÚ sa napríklad snažila ukončiť svoju závislosť od ruských fosílnych palív prostredníctvom svojho plánu REPowerEU na rok 2022, ktorý zahŕňa úspory energie, diverzifikáciu dodávok energie a urýchlené zavádzanie energie z obnoviteľných zdrojov. Oneskorila však aj ukončenie domácej výroby energie zo zdrojov s vysokým obsahom uhlíka.

Mechanizmus spravodlivej transformácie Európskej komisie bol zavedený ako uznanie sociálno-ekonomickej zmeny, ktorú vyžaduje Európska zelená dohoda. Jeho cieľom je podporovať súdržnosť EÚ a zachovať sociálnu spravodlivosť a inkluzívnosť, čo sú kľúčové ciele Európskeho piliera sociálnych práv. Mechanizmus spravodlivej transformácie spolu s balíkom Fit for 55, predovšetkým vrátane Sociálno-klimatického fondu, poskytuje podporu tým regiónom, priemyselným odvetviam, pracovníkom a domácnostiam, ktoré čelia najväčším prekážkam transformácie. V tejto správe sa skúma, či môžu byť potrebné ďalšie politické opatrenia na

zabezpečenie spravodlivých výsledkov pre regióny a obyvateľstvo, a tým aj na zabezpečenie súdržnosti EÚ.

Hlavné zistenia

- Očakáva sa, že spravodlivý prechod prinesie čistý nárast zamestnanosti, nové podnikateľské odvetvia a zdravšie životné prostredie. Dopyt po pracovnej sile a jej ponuka však nemusia byť v rámci regiónov zosúladené. Preto je dôležité, aby sa poskytovali investície do vzdelávania, (re)kvalifikácie a cielenej podpory pri zmene pracovného miesta. Okrem toho by sa mali riešiť sociálne výzvy a nerovnosti vrátane polarizácie pracovných miest (nárast povolaní s vysokou a nízkou mzdou) a neadekvátneho sociálneho zabezpečenia.
- V rámci predchádzania zhoršovaniu existujúcich nerovností by sa mali neustále monitorovať opatrenia na zmiernenie účinkov zmeny klímy vrátane neprimeraných účinkov na určité regióny. Okrem toho by sa mohli zväziť úplne nové modely sociálnej starostlivosti s cieľom zabezpečiť spravodlivosť a rovnosť.
- Súčasný politický prístup EÚ k spravodlivej transformácii by sa mohol prispôbiť tak, aby zahŕňal prechod k dostatočnosti (čo znamená obmedzenejšiu spotrebu) na spoločenskej úrovni a viac lokalizované modely hospodárstva, ako sú prístupy obehového hospodárstva. Predpokladom takýchto zmien by bolo spravodlivé rozdelenie zdrojov.
- Inovačné opatrenia zamerané na dosiahnutie cieľov udržateľnosti sú nevyhnutné pre priemyselnú reštrukturalizáciu potrebnú na spravodlivú transformáciu. Zapojenie občianskej spoločnosti a sociálnych partnerov má zásadný význam, najmä v regiónoch so slabými inovačnými systémami.
- Nové, viac lokalizované hospodárstvo, ktoré si osvojí zásady obehového hospodárstva, môže využívať regionálne aktíva (prírodné, ľudské a kapitálové) na zníženie zhoršovania a znečistenia životného prostredia. Sociálne inovácie si vyžadujú dostatočný priestor a na vytvorenie príležitostí pre sociálno-ekonomické skupiny za rôznych okolností bude potrebná hospodárska diverzifikácia.

- Zlepšenie infraštruktúry je kľúčom k zabezpečeniu výsledkov spravodlivej transformácie pre rôzne sociálno-ekonomické skupiny a zároveň k tvorbe pracovných miest. Zapojenie občianskej spoločnosti a sociálnych partnerov je nevyhnutné na zabezpečenie spoločenských prínosov obnovy infraštruktúry vrátane zlepšenia verejného zdravia a blahobytu, napríklad prostredníctvom energeticky efektívneho bývania a mestskej zelene.
- Účinné viacúrovňové riadenie na európskej, vnútroštátnej a regionálnej úrovni si vyžaduje investície do rozvoja kapacít a konzistentné využívanie integrovanej databázy dôkazov z celej EÚ, a to až na regionálnej a miestnej úrovni. Je to kľúčové pre taký druh dlhodobej systémovej zmeny, ktorá je potrebná na opätovné prispôsobenie širších systémov výroby a spotreby. Pri zvládaní potenciálnych konfliktov bude mať zásadný význam zabezpečenie širokej angažovanosti občianskej spoločnosti a sociálnych partnerov, ako aj opätovné prispôsobenie inštitucionalizovaných mocenských vzťahov medzi štátom, podnikovým sektorom, odborovými zväzmi a občanmi. Je potrebné zväziť osobitosti regionálnych sociálno-ekonomických systémov a vzorce znevýhodnenia rôznych sociálno-ekonomických skupín.
- V regiónoch by sa mali zaviesť rôzne perspektívy a vybudovať integrované schopnosti v oblasti zberu a analýzy údajov, aby sa zabránilo škodlivým účinkom na regionálne obyvateľstvo vyplývajúcim z príliš dlhého spoliehania sa na zaužívané spôsoby myslenia, pričom by sa zároveň malo podporiť vzdelávanie, aby sa ľudia zapájali do transformácie.
- Je potrebné zabezpečiť podporu a živobytie pre všetky sociálno-ekonomické skupiny, a to aj počas obdobia rekvifikácie a zmeny pracovného miesta. Tvorcovia politik musia byť ostražití pred vznikajúcimi modelmi polarizácie pracovných miest a posilňovaním existujúcich modelov.
- Hospodárske príležitosti vyplývajúce z prechodu musia byť prístupné pre všetkých, a to posilnením kolektívneho zastúpenia pracovníkov na všetkých úrovniach, vrátane nových prostredí a foriem práce, a budovaním kapacít pre sociálny dialóg, a zároveň, prostredníctvom zapojenia občanov, aktívnym formovaním rozhodnutí z hľadiska spotreby tak, aby boli v súlade s novým hospodárskym modelom.
- Musí sa zabezpečiť sociálne spravodlivý a primeraný prístup k infraštruktúre pre základné potreby, ako je bývanie, doprava a digitálna pripojiteľnosť, aby sa umožnili väčšie príležitosti na transformáciu, ktoré môžu prispieť k vytváraniu pracovných miest.
- Regionálne kapacity a aktíva by sa mali začleniť do spôsobov transformácie prispôbených pre rôzne regióny vrátane sily a zloženia priemyselnej základne, povahy a odolnosti verejných služieb a systémov sociálneho zabezpečenia a mechanizmov sociálneho dialógu.
- Je potrebné rozvíjať vzťahy založené na dôvere medzi obyvateľmi, riadiacimi organizáciami a súkromným sektorom, aby sa využili všetky dostupné regionálne prostriedky a aby sa podporil a využil regionálny inovačný systém na zabezpečenie hospodárskej diverzifikácie a prilákanie nových hospodárskych činností do regiónu.
- Je potrebné zaručiť potrebnú investičnú a riadiacu kapacitu, ktorá umožní všetkým regiónom poskytnúť občanom vhodné riešenia v oblasti infraštruktúry a vytvoriť podporu využívaním inovácií a riešení na budovanie bohatstva komunit, ako je napríklad rozvoj (čiastočne) cenovo dostupného ekologického bývania v komunitnom vlastníctve.
- Regióny by mali byť pripravené akceptovať princípy transparentnosti vrátane preukázateľného využívania verejných finančných prostriedkov, zúčastňovať sa na politických procesoch a riešiť vlastné záujmy s cieľom vybudovať dôveru a umožniť nové formy sociálno-ekonomickej spolupráce.

Politické ukazovatele

- V politických diskusiách by sa mala venovať väčšia pozornosť účinkom zmeny klímy na rôzne sociálno-ekonomické skupiny a prínosom transformácie. Takto by sa mohla posilniť potreba zmeny a vytvoriť riadiaca kapacita a politické podmienky potrebné na zabezpečenie spravodlivej transformácie.
- Na zabezpečenie strategickkej súdržnosti transformácie vo všetkých európskych regiónoch a hospodárskych odvetviach je potrebná strategická spolupráca medzi verejnými orgánmi, sociálnymi partnermi a občianskou spoločnosťou. To zahŕňa záujem o zmeny životného štýlu a modely spotreby a poskytovanie spoľahlivých informácií verejnosti a zároveň zohľadnenie rôznych východiskových bodov pre rôzne sociálno-ekonomické skupiny.
- Verejná politika by mala zohrávať významnejšiu úlohu pri zabezpečovaní a spravodlivom rozdeľovaní zdrojov v klimaticky neutrálnom svete, a to aj pri podpore priamych investícií, pričom by sa mala menej spoliehať na mechanizmy pridelovania na trhovom základe. Tým sa zabezpečia spravodlivé výsledky pre rôzne sociálno-ekonomické skupiny a európske regióny.

Ďalšie informácie

Správa *Prechod na klimaticky neutrálne hospodárstvo: Preskúmanie sociálno-ekonomických vplyvov* je k dispozícii na <https://eurofound.link/ef23021>

Vedúci výskumu: Hans Dubois

information@eurofound.europa.eu